

**(Ne)zaposlenost i (ne)formalna ekonomija: Tihana Rubić,
*Nezaposleni u gradu – antropologija rada i neformalne
ekonomije*, 2017. Hrvatsko etnološko društvo. 311 strana.**

Suočena sa jako nezavidnom radnom pozicijom mnoštva ljudi u savremenom srpskom društvu, odlučila sam pobliže se pozabaviti temom (ne)zaposlenosti, (ne)formalnom ekonomijom, uslovima u kojima se radi i iskustvom radnika. U potrazi za relevantnom literaturom, naišla sam na dobro obrađenu građu u studiji koleginice iz Hrvatske, Tihane Rubić, „Nezaposleni u gradu – antropologija rada i neformalne ekonomije”, koju u narednim redovima imam nameru da prikažem.

Knjiga je pisana vrlo pregledno i gotovo da se može pročitati u jednom dahu. Obrađuje svakodnevicu u formalnoj sferi nezaposlenih ljudi koji su devedesetih godina 20. veka u Zagrebu, sa urušavanjem socijalističkog privređivanja i deindustrijalizacijom, ostali bez posla. Mnogi njeni informanti u tim, ujedno i ratnim godinama, nisu ni pomišljali da će njihova trenutna nezaposlenost prerasti u dugoročniju. Studija pokazuje da svi ti ljudi dugoročnije, u neku ruku možemo reći i trajno nezaposleni, suštinski nastavljali biti radnici u sferi neformalnog privređivanja. U knjizi je, stoga, reč o nezaposlenima koji rade. U formalnoj sferi su nezaposleni, a u neformalnoj prezauzeti raznoraznim obavezama. Participacija istraživane populacije u neformalnoj ekonomiji bila je prisutna i u socijalizmu. Radeći u fabrikama, ljudi su, nakon završetka radnog, u slobodno vreme radili dodatne poslove – neformalne. Autorka predočava kontinuitet u obavljanju poslova „na crno“ u socijalizmu i tranzicijskom, postsocijalističkom periodu. Razlika leži u tome što se u jednom slučaju radilo o dodatku na platu u javnom sektoru, dok se u drugom radi o dodatku na socijalna primanja.

Nakon uvodnih teorijsko-metodoloških poglavlja, građa i interpretacija materijala grupisane su dijahronijski u dve velike celine – socijalizam i tranzicija, na koje se nadovezuje segment u kome su izložene i tri studije primera. Bespravna izgradnja naselja na periferiji Zagreba u vreme doseljavanja iz ruralnih u urbane sredine nakon Drugog svetskog rata jeste okosnica priče o neformalnom radu u socijalizmu i „dovitljivosti“ roditelja informanata da bespravno izgrađene kuće budu sačuvane od rušenja. Snalažljivost se očitava i u procesu same izgradnje, dobavljanja materijala i sl. Oslanjanje na porodicu i susjedstvo u cilju izgradnje kuća u socijalizmu, a „preživljavanja“ u tranzicijskom periodu formalne nezaposlenosti, pokazalo se kao jako važan činilac u sagledavanju istraživane teme. No, porodični i susedski odnosi nisu nužno idilični. Postoji mnoštvo primera međusobne ispomoći, ali i netrepeljivosti. Na primer,

ilustrovan je izrazit animozitet koji su starosedeoci, tj. oni čiji su se roditelji doselili nakon Drugog svetskog rata, gajili prema doseljenicima iz Bosne nakon Građanskog rata devedesetih godina 20. veka.

Kroz tri studije primera, Tihana Rubić je slikovito prikazala činjenicu da je populacija nezaposlenih jako heterogena: od onih kojima je topli obrok u javnoj kuhinji presudan za opstanak do onih koji grade vile u svojim rodnim krajevima, kupuju skupocene automobile i slično. Knjiga doprinosi sagledavanju činjenice da upotreba reči „preživljavanje“ ne mora nužno da kolerira sa njenim suštinskim značenjem. Pojedinaac može za sebe reći da preživljava, a da to ne odgovara objektivno proklamovanoj normi života na rubu egzistencije. Upotreba reči „preživljavanje“ u nizu primera se pokazala kao metaforička, subjektivna.

U celini „Tranzicija“, sadržana su potpoglavlja koja osvetljavaju potrošačke prakse nezaposlenih. Šetnje i razgledanja robe s prijateljima u velikim šoping centrima je vid razonode. Udruženom kupovinom artikla, biranjem proizvoda sa akcijskim cenama, upućenošću u odnos kvaliteta i cena robnih marki, nezaposleni bivaju potrošači u šoping centrima uprkos oskudnim finansijskim sredstvima. Veliki procenat formalno nezaposlenih i korisnika javnih kuhinja, na zaprepašćenje radnika u javnim kuhinjama a i iznenađenost same istraživačice, koriste mobilne telefone. Predmeti masovne potrošnje kao što su mobilni telefon, kompjuter i automobil, često se upotrebljavaju u strategijama „manevrisanja“ i „manipulacije“ na polju statusne pozicije pojedinca. Mobilni telefon nema samo statusno simboličko značenje, već igra i vrlo važnu praktičnu ulogu u neformalnom zaposlenju formalno nezaposlenih. Za obavljanje niza neformalnih poslova, jako je važna dostupnost. Mobilni telefon je značajan posrednik u dojavama o honorarnom poslu, Internet prodaji i tome slično.

Sveukupno posmatrano, autorka je u knjizi detaljno obrazložila dve ključne „strategije preživljavanja“ nezaposlenih, a to su neformalna ekonomija i pomoć suseda i porodice. Pritom, ukazano je i na gubitak vere u formalne institucije i formalno informisanje. Pojedinci se oslanjanju na sferu neformalnih odnosa, a prema formalnim sistemima se zauzima jako kritičan, nepoverljiv stav.

Knjiga Tihane Rubić pokazala se kao jako inspirativna za dalja promišljanja i obrade (ne)zaposlenosti i života pojedinaca u bivšim jugoslovenskim republikama. Iako govori o zagrebačkom predgrađu, tokom čitanja ove knjige sam imala utisak kao da se opisuju situacije iz života pojedinih grupacija ljudi u urbanim, poluurbanim ili rurbanim naseljima srpskog društva.

Milena Golubović